

Επίτροπος του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου

Ο Επίτροπος του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου εκφράζει απόψεις για τα σημαντικά προβλήματα που αντιμετωπίζει κατά την άσκηση των καθηκόντων του και ζητούν επίλυση. Στόχος των απόψεων αυτών είναι να αποτελέσουν το πλαίσιο για την υιοθέτηση συγκεκριμένης δράσης για την επίλυση των προβλημάτων. Από τον Απρίλιο του 2006 Επίτροπος του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου είναι ο *Thomas Hammarberg*.

Περιεχόμενα¹

**Κανείς δεν πρέπει να είναι ανιθαγενής σήμερα στην Ευρώπη
Τα δικαιώματα των απάτριδων πρέπει να προστατεύονται**

¹ Μετάφραση στην ελληνική και επιμέλεια: Γραφείο της Υπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες στην Αθήνα.

Κανείς δεν πρέπει να είναι ανιθαγενής σήμερα στην Ευρώπη²

Καθένας έχει δικαίωμα σε μια ιθαγένεια. Επίσης, κανείς δεν πρέπει να στερείται αυθαίρετα την ιθαγένειά του ή το δικαίωμά του να αλλάζει ιθαγένεια. Η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου κατοχυρώνει αυτά τα δικαιώματα που παραβιάζουν αρκετές χώρες, μεταξύ των οποίων και ευρωπαϊκές. Τα θύματα των παραβιάσεων αυτών των δικαιωμάτων είναι οι ανιθαγενείς.

Ανιθαγενής είναι καθένας που δεν θεωρείται πολίτης κανενός κράτους σύμφωνα με την εθνική του νομοθεσία. Κάποιοι από τους ανιθαγενείς είναι πρόσφυγες ή μετανάστες, που έχουν εγκαταλείψει τη χώρα καταγωγής τους. Άλλοι ζουν στη χώρα καταγωγής τους αλλά δεν αναγνωρίζονται ως πολίτες της.

Η ιθαγένεια σημαίνει, νομικά αλλά και στην πράξη, το δικαίωμα κάθε προσώπου να έχει δικαιώματα (και τις αντίστοιχες υποχρεώσεις). Παρότι αναγνωρίζεται σε όσους δεν είναι πολίτες του κράτους όπου ζουν το δικαίωμα να απολαμβάνουν τα ανθρώπινα δικαιώματα κάποια εξ αυτών μπορούν να απολαμβάνουν μόνον οι πολίτες της χώρας, όπως για παράδειγμα το δικαίωμα εισόδου και διαμονής σ' αυτήν αλλά επίσης και το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι.

Ο αποκλεισμός των ανιθαγενών από τη συμμετοχή στην πολιτική ζωή κλονίζει την ισορροπία δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Στην πραγματικότητα, όσοι δεν έχουν την ιθαγένεια της χώρας όπου ζουν περιθωριοποιούνται ακόμη και στους τομείς όπου ο νόμος επιβάλλει την υποχρέωση σεβασμού των δικαιωμάτων τους. Πολλοί από αυτούς αντιμετωπίζουν σοβαρές παραβιάσεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην καθημερινότητά τους. Μπορεί να μην έχουν πρόσβαση στην εργασία, στη στέγη ή στην εκπαίδευση και στις φροντίδες της υγείας επειδή δεν είναι κάτοχοι ισχυρών εγγράφων ταυτότητας.

Όταν διασχίζουν σύνορα είναι ιδιαίτερα ευάλωτοι. Κάποιες άλλες φορές είναι αδύνατο να ταξιδέψουν.

Το πρόβλημα των ανιθαγενών δεν έχει προσελκύσει ιδιαίτερα την προσοχή τα τελευταία χρόνια και φαίνεται ότι δεν είναι ευρέως κατανοητό. Σήμερα, σύμφωνα με εκτιμήσεις της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, οι ανιθαγενείς ανά τον κόσμο ανέρχονται σε 12.000.000. Εκτιμάται ότι στην Ευρώπη ζουν 640.000 ανιθαγενείς.

Υπογραμμίζεται ότι έχουν υιοθετηθεί διεθνείς κανόνες για το δικαίωμα στην ιθαγένεια και για τη μεταχείριση και το καθεστώς των ανιθαγενών. Πρόκειται για τη Σύμβαση του 1954 για το Καθεστώς των Ανιθαγενών³ και για τη Σύμβαση του 1961 για τη Μείωση της Ανιθαγένειας.

Οι διατάξεις της πρώτης σύμβασης επιτρέπουν στους ανιθαγενείς να έχουν πρόσβαση σε θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου στις χώρες υποδοχής. Ταυτόχρονα, τα συμβαλλόμενα κράτη ενθαρρύνονται να διευκολύνουν την ένταξη και την πολιτογράφηση των ανιθαγενών. Η δεύτερη σύμβαση συμπληρώνει την πρώτη και περιλαμβάνει διατάξεις για την πρόληψη νέων περιπτώσεων ανιθαγενών. Στην Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες έχει ανατεθεί το έργο της μείωσης της ανιθαγένειας σε παγκόσμιο επίπεδο.

² Άποψη του Επιτρόπου του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου *Thomas Hammarberg*, που ορίστηκε σε αυτήν τη θέση τον Απρίλιο του 2006. Ο Επίτροπος του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου εκφράζει απόψεις για τα σημαντικά προβλήματα που αντιμετωπίζει κατά την άσκηση των καθηκόντων του και ζητούν επίλυση. Στόχος των απόψεων αυτών είναι να αποτελέσουν το πλαίσιο για την υιοθέτηση συγκεκριμένης δράσης για την επίλυση των προβλημάτων. Δημοσιεύτηκε στις 9 Ιουνίου 2008 στην αγγλική και στη γαλλική στην ιστοσελίδα του Επιτρόπου του Συμβουλίου της Ευρώπης: www.commissioner.coe.int.

³ Σημείωση της επιμελήτριας: η Ελλάδα έχει κυρώσει αυτήν τη Σύμβαση με το Ν. 139/1975 (ΦΕΚ 176, τ. Α').

Ιδιαίτερη προσοχή εφιστάται στην ανάγκη να μην καθίστανται τα παιδιά θύματα της ανιθαγένειας. Τόσο η Σύμβαση του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού⁴ όσο και το Σύμφωνο Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων⁵ ορίζουν ότι τα παιδιά έχουν δικαίωμα να αποκτούν μια ιθαγένεια. Η χώρα υποδοχής υποχρεούται να εξασφαλίζει στα παιδιά αυτό το δικαίωμα. Δεν μπορεί να παραβιάζει αυτήν την υποχρέωση επικαλούμενη την ανιθαγένεια των γονέων.

Δεν τιμά την Ευρώπη η ιστορία της δημιουργίας των ανιθαγενών και της εξάλειψης του φαινομένου. Αυτό το παρελθόν αποτέλεσε τις απαρχές για την υιοθέτηση των προαναφερόμενων συμβάσεων του ΟΗΕ. Όμως, οι εξελίξεις μετά το 1989 δημιούργησαν νέα προβλήματα ανιθαγένειας στην Ευρώπη. Η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, της Γιουγκοσλαβίας και της Τσεχοσλοβακίας προκάλεσε τεράστιες δυσκολίες σε όσους θεωρήθηκαν από τις νέες κυβερνήσεις πολίτες κάποιου άλλου κράτους – ακόμη και όταν διέμεναν στη χώρα καταγωγής τους για χρόνια.

Για παράδειγμα, είναι μεγάλος ο αριθμός των ανιθαγενών, συμπεριλαμβανομένων παιδιών, στην Εσθονία και στη Λετονία. Σχετικά συνέστησα στις αρμόδιες αρχές να υιοθετήσουν μέτρα για την αυτοδίκαιη απονομή της ιθαγένειας στα παιδιά και για την απαλλαγή των ηλικιωμένων από την υποχρέωση υποβολής σε εξετάσεις για την ολοκλήρωση της πολιτογράφησης. Σημειώνεται ότι το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου έχει υπογραμμίσει την υποχρέωση των κρατών να προστατεύουν πραγματικά και αποτελεσματικά την προσωπική και οικογενειακή ζωή των ενδιαφερομένων σε παρόμοιες καταστάσεις⁶.

Το 1992, στη Σλοβενία⁷, πολλές χιλιάδες άνθρωποι, μεταξύ των οποίων και Ρόμα, που δεν ζήτησαν ούτε απέκτησαν τη σλοβενική ιθαγένεια μετά την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας, ήσαν τα θύματα της απόφασης διαγραφής των μη σλοβένων πολιτών από το Αρχείο των Μόνιμων Κατοίκων. Πολλοί από αυτούς είχαν εγκαταλείψει άλλες περιοχές της Γιουγκοσλαβίας και εγκαταστάθηκαν στη Σλοβενία πριν τη διάλυση της ομοσπονδίας.

Ρόμα που είναι ανιθαγενείς ή στερούνται των βασικών εγγράφων ταυτότητας ζουν και σε άλλα βαλκανικά κράτη⁸. Όσοι μετακινήθηκαν από την πρώην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας σε άλλες περιοχές της Ευρώπης – για παράδειγμα στην Ιταλία – συχνά δεν έχουν προσωπικά έγγραφα και επομένως ζουν σε καθεστώς αβεβαιότητας. Είναι de facto ανιθαγενείς. Τα νεογέννητα παιδιά τους συχνά δεν εγγράφονται στα ληξιαρχεία και κινδυνεύουν να στερηθούν το δικαίωμά τους στην ιθαγένεια καθώς αδυνατούν να αποδείξουν τη νόμιμη διαμονή τους στη χώρα.

Στην Ελλάδα ο Κώδικας Ιθαγένειας προκάλεσε τη στέρηση της ιθαγένειας μεγάλου αριθμού των μελών της μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης, πολλοί από τους οποίους είναι τουρκικής καταγωγής. Αυτή η διάταξη του Κώδικα Ιθαγένειας καταργήθηκε το 1998 αλλά χωρίς αναδρομική ισχύ με αποτέλεσμα να μην ανακτήσουν την ελληνική ιθαγένεια όσοι την αποστέρθηκαν και να υποχρεούνται να υπαχθούν στη διαδικασία της πολιτογράφησης ως αλλοδαποί.

⁴ Άρθρο 7 «1. Το παιδί εγγράφεται στο ληξιαρχείο αμέσως μετά τη γέννησή του και έχει από εκείνη τη στιγμή το δικαίωμα ονόματος, το δικαίωμα να αποκτήσει ιθαγένεια και, στο μέτρο του δυνατού, το δικαίωμα να γνωρίζει τους γονείς του και να ανατραφεί από αυτούς. 2. Τα συμβαλλόμενα κράτη μέριμνούν για τη θέση σε εφαρμογή αυτών των δικαιωμάτων, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία τους και με τις υποχρεώσεις που τους επιβάλλουν οι ισχύουσες σ' αυτό το πεδίο διεθνείς συνθήκες, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις κατά τις οποίες ελλείψει αυτών, το παιδί θα ήταν άπατρις» (Ν. 2101/1992, ΦΕΚ 192, τ. Α').

⁵ Άρθρο 24 «2. Κάθε παιδί έχει δικαίωμα να αποκτά μια εθνικότητα» (Ν. 2462/1997, ΦΕΚ 25, τ. Α').

⁶ Απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου επί της υπόθεσης Slivenko κατά Λετονίας της 9.10.2003 (ΕΔΠΑ 2003, σελίδα 474 επ.).

⁷ Σημείωση της επιμελήτριας: βλέπε επίσης την επιστολή που απέστειλε ο Επίτροπος για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου στον πρωθυπουργό της Σλοβενίας, [CommDH \(2006\) 22](#).

⁸ Σημείωση της επιμελήτριας: για τις συνθήκες διαβίωσης των Ρόμα στην Ελλάδα βλέπε σχετική επιστολή που απέστειλε ο Επίτροπος για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου στον Υπουργό Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, [CommDH \(2006\) 23](#).

Πρότεινα στις ελληνικές αρχές να αντιμετωπίσουν κατά προτεραιότητα αυτήν την άδικη κατάσταση⁹.

Μια άλλη περίπτωση στέρησης της ιθαγένειας αφορά στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη. Οι αρχές αυτού του κράτους εξετάζουν το ενδεχόμενο της επανεξέτασης των περιπτώσεων της πολιτογράφησης των αλλοδαπών στους οποίους απονεμήθηκε η ιθαγένεια μετά το 1992. Η αφαίρεση της ιθαγένειας, όταν έχει ήδη απονεμηθεί, θεωρείται ιδιαίτερα σοβαρή ενέργεια και πρέπει να περιορίζεται στις εξαιρετικές περιπτώσεις όπου αποκτήθηκε με πλαστά στοιχεία.

Επίσης, επιβάλλεται να επιλυθεί ευνοϊκά το πρόβλημα των μεσκέτιων που απελάθηκαν το 1944, επί καθεστώτος Στάλιν, από τη Γεωργία σε άλλες περιοχές της Σοβιετικής Ένωσης. Ελάχιστοι κατάφεραν να επιστρέψουν στη Γεωργία και πολλοί από αυτούς, για παράδειγμα όσοι ζουν στο Κρασοντόρ στη Ρωσία, είναι ανιθαγενείς. Διαφαίνεται ότι οι αρχές της Γεωργίας πρόκειται να εφαρμόσουν την απόφασή τους να εγγυηθούν σ' αυτήν τη μειονότητα τη δυνατότητα επιστροφής στα πάτρια εδάφη.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει υιοθετήσει δύο ιδιαίτερης σημασίας συμβάσεις που ορίζουν το πλαίσιο των δικαιωμάτων στο οποίο μπορούν να επιλυθούν τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν μετά το 1989 λόγω της διάλυσης και της διαδοχής των κρατών. Πρόκειται για την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ιθαγένειας του 1997 και για τη Σύμβαση του 2006 για την Αποφυγή της Ανιθαγένειας στις περιπτώσεις της Διαδοχής Κρατών.

Και οι δύο συμβάσεις περιλαμβάνουν γενικές αρχές, κανόνες και διαδικασίες υψίστης σημασίας για την αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος στην ιθαγένεια στην Ευρώπη. Οι βασικότερες διατάξεις αφορούν:

- στη γενική αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων στο νόμο και στην πρακτική,
- στην υποχρέωση των κρατών να εγγυώνται ειδική προστασία στα παιδιά που γεννιούνται στην επικράτειά τους και δεν αποκτούν με τη γέννηση κάποια ιθαγένεια,
- στις ειδικότερες προϋποθέσεις απώλειας της ιθαγένειας βάσει διατάξεων νόμου,
- στην υποχρέωση των κρατών να αιτιολογούν εγγράφως τις αποφάσεις που εκδίδουν στις υποθέσεις της ιθαγένειας.

Είναι ανησυχητικό ότι έως σήμερα μόλις δέκα έξη κράτη του Συμβουλίου της Ευρώπης έχουν κυρώσει τη Σύμβαση του 1997 για την Ιθαγένεια¹⁰ παρότι η Σύσταση R (99) 18 της Επιτροπής Υπουργών (για την αποφυγή και τη μείωση της ανιθαγένειας) ρητά ενθαρρύνει τα συμβαλλόμενα κράτη να την κυρώσουν. Επιπλέον, μόνο δύο κράτη έχουν κυρώσει τη Σύμβαση του 2006 για τη Αποφυγή της Ανιθαγένειας στις περιπτώσεις Διαδοχής Κρατών.

Το πρόβλημα της ανιθαγένειας στην Ευρώπη πρέπει να αντιμετωπιστεί κατά προτεραιότητα. Στις περισσότερες περιπτώσεις τα θύματα της ανιθαγένειας έχουν ελάχιστες δυνατότητες να ακουστούν και πολύ συχνά σιωπούν από το φόβο νέας διακριτικής μεταχείρισης. Είναι ιδιαίτερα σημαντική για την προστασία των δικαιωμάτων των ανιθαγενών η ανάληψη πρωτοβουλιών από τις κυβερνήσεις, το Συνήγορο του Πολίτη, τις εθνικές οργανώσεις προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου και τις μη κυβερνητικές οργανώσεις.

Η ύπαρξη «νομικών φαντασμάτων» στην Ευρώπη του 2008 είναι απαράδεκτη. Τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης υποχρεούνται να προστατεύουν τα δικαιώματα των ανιθαγενών που ζουν στο έδαφός τους ή αλλού και να υιοθετήσουν την κατάλληλη προληπτική πολιτική.

⁹ Βλέπε την Έκθεση Παρακολούθησης για την Ελλάδα (2003-2005), [CommDH \(2006\)13](#).

Σημείωση της επιμελήτριας: για την κατάσταση των μελών της μουσουλμανικής μειονότητας στη Θράκη βλέπε επίσης την επιστολή που απέστειλε ο Επίτροπος για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου στον πρωθυπουργό της Τουρκίας, [CommDH \(2006\) 24](#).

¹⁰ Σημείωση της επιμελήτριας: η Ελλάδα υπέγραψε τη Σύμβαση στις 9 Νοεμβρίου 1997, αλλά δεν την έχει κυρώσει έως σήμερα.

Βλέπε <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=166&CM=8&DF=10/2/2008&CL=ENG>.

Οφείλουν να συνειδητοποιήσουν ότι η υιοθέτηση μέτρων για τη μείωση και την εξάλειψη της ανιθαγένειας μπορεί να προλάβει αλλά και να επιλύσει συγκρούσεις. Τα μέτρα αυτά αποτελούν επίσης μέσο προαγωγής της κοινωνικής συνοχής και της αρμονίας στις κοινωνίες μας.

«Τα δικαιώματα των απάτριδων πρέπει να προστατεύονται»¹¹

Καθένας έχει δικαίωμα σε μια ιθαγένεια. Το δικαίωμα αυτό αναγνώρισε κατ' αρχήν η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και, στη συνέχεια, διάφορες ειδικότερες συμβάσεις, συμπεριλαμβανομένης της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Ιθαγένεια του 1997. Το δικαίωμα τούτο εμπεριέχει την απαγόρευση της αυθαίρετης στέρησης της ιθαγένειας ή του δικαιώματος κάθε προσώπου σε αλλαγή της ιθαγένειάς του.

Συχνά, το δικαίωμα στην ιθαγένεια χαρακτηρίζεται ως το δικαίωμα κάθε προσώπου να έχει δικαιώματα. Τούτο συμβαίνει επειδή ο δεσμός με ένα κράτος συνεπάγεται το δικαίωμα των πολιτών να απολαμβάνουν τα δικαιώματα του ανθρώπου με συγκεκριμένο και αποτελεσματικότερο τρόπο σε σύγκριση με αυτόν που διασφαλίζει το διεθνές σύστημα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Ωστόσο, η ιθαγένεια δεν αποτελεί προϋπόθεση για την άσκηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Οι ανιθαγενείς ή απάτριδες έχουν δικαιώματα που αναγνωρίζουν τα κείμενα του διεθνούς δικαίου των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Τα κράτη υποχρεούνται να προστατεύουν όλους τους πολίτες, συμπεριλαμβανομένων των πολιτών που δεν έχουν κάποια ιθαγένεια, από τις παραβιάσεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Το καθεστώς των ανιθαγενών ή απάτριδων αποτελεί πρόκληση για το διεθνές σύστημα των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Ενώ είναι απαραίτητο να αναγνωρίζεται και να προάγεται το δικαίωμα κάθε ανθρώπου σε μια ιθαγένεια, πρέπει επίσης να διασφαλίζεται ότι η ανιθαγένεια δεν έχει ως αποτέλεσμα την παραβίαση των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Η ανιθαγένεια πρέπει να υπαγορεύει στο διεθνές σύστημα των δικαιωμάτων του ανθρώπου την ανάγκη παροχής αποτελεσματικότερης προστασίας ώστε να μην αποκλείει ούτε να αγνοεί τους απάτριδες που υπάγονται εξίσου στο πεδίο εφαρμογής του.

Στην πραγματικότητα, τα τελευταία χρόνια είναι περιορισμένη η προσοχή που έχει προσελκύσει η ανιθαγένεια, που φαίνεται να μην είναι πλήρως κατανοητή. Πολλά συμβαλλόμενα κράτη δεν έχουν κυρώσει τις διεθνείς συμβάσεις που αποσκοπούν στην πρόληψη του φαινομένου της ανιθαγένειας. Το Γραφείο του Υπατού Αρμοστή του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (UNHCR) εκτιμώντας ότι σήμερα, σε παγκόσμιο επίπεδο, είναι ανιθαγενείς περίπου 12 εκατομμύρια άνθρωποι, αναγνωρίζει ταυτόχρονα την αβεβαιότητα αυτού του στατιστικού στοιχείου. Εκτιμάται, ότι στην Ευρώπη ζουν σήμερα 640.000 ανιθαγενείς. Κάποιοι ανιθαγενείς είναι πρόσφυγες ή μετανάστες, που έχουν εγκαταλείψει τη χώρα καταγωγής τους. Άλλοι ζουν στη χώρα καταγωγής τους, αλλά δεν θεωρούνται πολίτες της.

Οι πολιτικές εξελίξεις στην Ευρώπη μετά το 1989 οδήγησαν στην αύξηση του αριθμού των απάτριδων, ιδίως όσων είναι μέλη εθνικών μειονοτήτων. Η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, της Γιουγκοσλαβίας και της Τσεχοσλοβακίας δημιούργησαν τεράστιες δυσκολίες στα πρόσωπα που οι νέες κυβερνήσεις θεώρησαν ότι ανήκουν αλλού - ακόμη και όταν διέμεναν σε συγκεκριμένες περιοχές για πολλά χρόνια.

¹¹ Στις 17 Δεκεμβρίου 2010 πραγματοποιήθηκε στο Στρασβούργο το 4η Ευρωπαϊκό Συνέδριο του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Ιθαγένεια με θέμα «Η έννοια της Ιθαγένειας στον Παγκοσμιοποιημένο Κόσμο». Ο Επίτροπος του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, κύριος Thomas Hammarberg χαιρέτισε την έναρξη των εργασιών του Συνεδρίου με την παρούσα ομιλία (που είναι δημοσιευμένη μόνο στα αγγλικά στη διεύθυνση: <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1722017>).

Για λεπτομέρειες όσον αφορά στο Συνέδριο, βλέπε στον ειδικό ιστότοπο του Συμβουλίου της Ευρώπης για θέματα ιθαγένειας σε: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/nationality/Conference4_en.asp και http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/nationality/default_en.asp

Μετάφραση της από 17.12.2010 ομιλίας (έγγραφο CommDH / Speech (2010) 13) του Επιτρόπου του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και επιμέλεια στην ελληνική γλώσσα: Γραφείο της Υπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες στην Αθήνα.

Διαπιστώνεται τάση περιθωριοποίησης των στερούμενων ιθαγένειας προσώπων. Ο αποκλεισμός των απάτριδων από την πολιτική ζωή υπονομεύει την αμοιβαία σχέση δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Πολλοί αντιμετωπίζουν διακρίσεις στην καθημερινή τους ζωή: άρνηση πρόσβασης στην απασχόληση, στη στέγαση ή στην παιδεία και στην υγεία, επειδή δεν διαθέτουν έγκυρα προσωπικά έγγραφα ταυτότητας. Είναι ιδιαίτερα ευάλωτοι όταν και εάν μπορούν να διασχίσουν σύνορα.

Μεγάλος αριθμός απάτριδων είναι Ρομά. Το πρόβλημα υπάρχει σε πολλές χώρες, αλλά είναι ιδιαίτερα έντονο στα Δυτικά Βαλκάνια, κυρίως στις χώρες της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Αρκετές χιλιάδες πρόσωπα, μεταξύ των οποίων Ρομά, ήσαν θύματα της απόφασης που υιοθέτησε η Σλοβενία το 1992 περί διαγραφής των μη Σλοβένων κατοίκων από το Μητρώο Μόνιμων Κατοίκων. Πολλοί είχαν φθάσει στη Σλοβενία από άλλες περιοχές της Γιουγκοσλαβίας πριν τη διάλυση της ομοσπονδίας. Μόλις το 2010 αποκαταστάθηκε αυτή η άδικη ρύθμιση με τροποποίηση της σχετικής νομοθεσίας.

Σε άλλα κράτη των Βαλκανίων ζουν Ρομά που δεν έχουν ιθαγένεια ούτε βασικά έγγραφα ταυτότητας. Όσοι μετακινήθηκαν από την πρώην Ομοσπονδία της Γιουγκοσλαβίας σε άλλες περιοχές της Ευρώπης συχνά δεν διαθέτουν προσωπικά έγγραφα και ζουν σε νομική αβεβαιότητα. Είναι *de facto* ανιθαγενείς. Συχνά δεν καταγράφονται τα νεογέννητα παιδιά τους, τα οποία κινδυνεύουν να στερηθούν το δικαίωμά τους να αιτηθούν την πολιτογράφηση τους αφού αδυνατούν να αποδείξουν τη νομιμότητα της διαμονής τους στη χώρα.

Ο πόλεμος στο Κοσσυφοπέδιο* προκάλεσε ευρείας κλίμακας μετακίνηση των Ρομά, κυρίως στη Σερβία, στη Βοσνία και Ερζεγοβίνη, στο Μαυροβούνιο και στην «Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας», αλλά και σε άλλες χώρες εκτός της περιοχής. Πρόσφατα συνάντησα στο Κοσσυφοπέδιο μη κυβερνητική οργάνωση που υλοποιεί ένα μεγάλο πρόγραμμα καταγραφής Ρομά προσδοκώντας στην καταχώρηση της αστικής κατάστασης των 10.000 ή 11.000 μελών αυτής της ομάδας που δεν διαθέτουν έγγραφα.

Χωρίς προσωπικά έγγραφα ταυτότητας, οι Ρομά στερούνται συχνά τη δυνατότητα να απολαμβάνουν τα βασικά δικαιώματά τους στους τομείς της εκπαίδευσης, της υγειονομικής περίθαλψης, της κοινωνικής αρωγής, της απασχόλησης, της στέγασης, της ελευθερίας της κυκλοφορίας καθώς και το δικαίωμα ψήφου. Έτσι, ο αποκλεισμός και η περιθωριοποίηση που ήδη βιώνουν οι Ρομά επιδεινώνεται λόγω της έλλειψης αποτελεσματικής ιθαγένειας. Χειρότερη είναι η κατάσταση όσων είναι μετανάστες ή εσωτερικά εκτοπισμένοι.

Για πολλές οικογένειες Ρομά η έλλειψη προσωπικών εγγράφων ταυτότητας και ο συνεπαγόμενος κίνδυνος γενίκευσης της ανιθαγένειας είναι πρόβλημα που κληρονομείται από γενιά σε γενιά. Τούτο οφείλεται στην ελλειπή συνειδητοποίηση της σημασίας της καταχώρησης των στοιχείων της αστικής κατάστασης, στα πρακτικά κωλύματα (συμπεριλαμβανομένων των τελών) της ληξιαρχικής καταγραφής ή στις πρακτικές διακριτικής μεταχείρισης κατά τη διαδικασία εγγραφής. Το χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης δημιουργεί περισσότερες δυσκολίες σε αρκετούς Ρομά όσον αφορά στην απόκτηση των απαιτούμενων εγγράφων.

Στην Ιταλία, τον Ιανουάριο του 2009, με ικανοποίηση πληροφορήθηκα για το σχέδιο νόμου της κυβέρνησης που προβλέπει την απονομή ιταλικής ιθαγένειας στα ανιθαγενή παιδιά, των οποίων οι γονείς είχαν εγκαταλείψει λόγω του πολέμου την πρώην Γιουγκοσλαβία, στις περιπτώσεις όπου ένας τουλάχιστον εκ των γονέων βρισκόταν στη χώρα πριν τον Ιανουάριο του 1996. Περαιτέρω, η κυβέρνηση ανακοίνωσε την πρόθεσή της να κυρώσει την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ιθαγένειας του 1997 χωρίς καμιά επιφύλαξη. Η ολοκλήρωση αυτών των νομοθετικών εξελίξεων συνεπάγεται επωφελή αποτελέσματα για τα ανιθαγενή παιδιά που είναι Ρομά.

* « Στο παρόν κείμενο, οιαδήποτε αναφορά στο Κοσσυφοπέδιο, είτε πρόκειται για την επικράτεια είτε για τους θεσμούς είτε για τον πληθυσμό του, νοείται στο πλαίσιο της Απόφασης 1244 (1999) του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ και δεν θίγει το καθεστώς του».

Τόσο η [Σύμβαση του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού](#) όσο και το [Διεθνές Σύμφωνο Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων](#) αναγνωρίζουν το δικαίωμα των παιδιών στην ιθαγένεια. Η χώρα υποδοχής υποχρεούται να εξασφαλίσει ιθαγένεια σε όλα τα παιδιά. Η ανιθαγένεια των γονέων του παιδιού δεν αποτελεί δικαιολογία για την άρνηση του βασικού δικαιώματος των παιδιών στην ιθαγένεια. Τον Δεκέμβριο του περασμένου έτους η Επιτροπή Υπουργών υιοθέτησε [Σύσταση για την Ιθαγένεια των Παιδιών](#), που παρέχει στα κράτη μέλη οδηγίες για τον τρόπο μείωσης της ανιθαγένειας των παιδιών.

Μεγάλος αριθμός του πληθυσμού της Λετονίας και της Εσθονίας, συμπεριλαμβανομένων των παιδιών, εξακολουθούν να είναι απάτριδες. Έχω ήδη συστήσει την ανάληψη πρωτοβουλιών για την αυτόματη απονομή της ιθαγένειας στα παιδιά και για την απαλλαγή των ηλικιωμένων προσώπων από την υποχρέωση να υπαχθούν στη δοκιμασία της πολιτογράφησης. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχει υπογραμμίσει την υποχρέωση των κρατών να προστατεύουν αποτελεσματικά την προσωπική και οικογενειακή ζωή σε παρόμοιες καταστάσεις.

Έχει επιτευχθεί κάποια πρόοδος και μειώνεται σταθερά τα τελευταία χρόνια ο αριθμός των απάτριδων στη Λετονία και στην Εσθονία. Απάτριδες από τη Λετονία και την Εσθονία, εφοδιασμένοι με έγκυρα έγγραφα ταυτότητας μπορούν πλέον να κυκλοφορούν ελεύθερα και να εργάζονται στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Είναι επίσης σημαντικό να ενημερώνονται οι απάτριδες για τη δυνατότητα να αποκτήσουν ιθαγένεια οι ίδιοι και τα παιδιά τους.

Η αφαίρεση της ιθαγένειας είναι ένα άλλο πρόβλημα που καταλήγει στην ανιθαγένεια. Στην Ελλάδα, ο Κώδικας Ιθαγένειας προκάλεσε την αφαίρεση της ιθαγένειας από σημαντικό αριθμό μελών της μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης – πολλά από τα οποία είναι τουρκικής καταγωγής. Το 1998 καταργήθηκε η σχετική διάταξη χωρίς αναδρομική ισχύ, με αποτέλεσμα να αδυνατούν να ανακτήσουν την ελληνική ιθαγένεια οι μουσουλμάνοι που κατέστησαν ανιθαγενείς λόγω της αφαίρεσης της ελληνικής ιθαγένειας. Οι ενδιαφερόμενοι υποχρεούνται να αιτηθούν την πολιτογράφησή τους ως αλλοδαποί πολίτες.

Στη Βοσνία και Ερζεγοβίνη οι αρχές υιοθέτησαν διαδικασία για την επανεξέταση σημαντικού αριθμού περιπτώσεων όπου απονεμήθηκε ιθαγένεια από το 1992 και εντεύθεν. Σχετικά, πρόέβαλαν ότι οι ενδιαφερόμενοι απέκτησαν την ιθαγένεια με διαδικασίες που δεν ήσαν προσήκουσες, εν μέσω του χάους που επικρατούσε ενώ μαινόταν ο πόλεμος. Έτσι, ανακάλεσαν αρκετές αποφάσεις απονομής ιθαγένειας. Στη Γαλλία, τον Οκτώβριο του 2010 η Εθνική Συνέλευση ενέκρινε διάταξη νόμου που, αν ψηφιστεί, θα προκαλέσει αύξηση των περιπτώσεων αφαίρεσης της ιθαγένειας από τα πρόσωπα που την απέκτησαν τα τελευταία δέκα χρόνια και έχουν πράξει ιδιαίτερα σοβαρό έγκλημα.

Για τις περιπτώσεις αυτές διατυπώθηκαν κάποια ισχυρά επιχειρήματα. Όμως, η αφαίρεση της ιθαγένειας, όταν έχει ήδη απονεμηθεί, πρέπει να θεωρείται ιδιαίτερος σοβαρή πράξη και να επιτρέπεται μόνο στις ακραίες περιπτώσεις όπου αποκτήθηκε με δόλια μέσα. Περαιτέρω, η αφαίρεση της ιθαγένειας δεν πρέπει να οδηγεί σε αυτόματη απέλωση καθώς επιβάλλεται πάντα να αξιολογούνται σε εξατομικευμένη βάση οι ανάγκες της διεθνούς προστασίας του ενδιαφερόμενου.

Επιβάλλεται να αντιμετωπιστεί κατά προτεραιότητα το πρόβλημα της ανιθαγένειας στην Ευρώπη. Πολλοί ανιθαγενείς έχουν ελάχιστες δυνατότητες να προβάλουν τις θέσεις τους και συχνά σιωπούν φοβούμενοι περαιτέρω διακρίσεις. Οι κυβερνήσεις, ο θεσμός του Συνηγόρου, οι εθνικές οργανώσεις προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου καθώς και οι μη κυβερνητικές οργανώσεις οφείλουν να αναλάβουν πρωτοβουλίες για την προστασία των δικαιωμάτων των απάτριδων. Η οικουμενικότητα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχει ιδιαίτερη σημασία για την προστασία των ανιθαγενών. Τα κράτη υποχρεούνται να διασφαλίζουν σε όλα τα πρόσωπα ισότητα νομικής προστασίας, ανεξάρτητα από την ιθαγένειά τους ή το καθεστώς τους ως ανιθαγενών.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει υιοθετήσει δύο πολύ σημαντικές συμβάσεις που αποτελούν γνώμονα για την προσέγγιση της ιθαγένειας και της ανιθαγένειας με κριτήριο τα δικαιώματα. Προκαλεί ωστόσο ανησυχία ο αργός ρυθμός της κύρωσης αυτών των συμβάσεων. Μέχρι σήμερα, μόλις [είκοσι κράτη μέλη](#) του Συμβουλίου της Ευρώπης έχουν κυρώσει τη [Σύμβαση του 1997 για την Ιθαγένεια](#) και μόλις [πέντε](#) τη [Σύμβαση του 2006 για την Πρόληψη της Ανιθαγένειας στις περιπτώσεις Διαδοχής Κρατών](#). Παροτρύνω τα κράτη μέλη να υπογράψουν και να κυρώσουν αυτές τις συμβάσεις.

Είναι απαράδεκτη η ύπαρξη «νομικών φαντασμάτων» στη σημερινή Ευρώπη. Τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης οφείλουν να προστατεύουν τα δικαιώματα των απάτριδων και να υιοθετήσουν πολιτικές για την προαγωγή τους. Οι κυβερνήσεις οφείλουν να συνειδητοποιήσουν ότι τα μέτρα που αποβλέπουν στη μείωση και στην εξάλειψη της ανιθαγένειας μπορούν να λειτουργήσουν προληπτικά αλλά και να συμβάλλουν στην επίλυση των συγκρούσεων. Έτσι προάγονται στις κοινωνίες μας η κοινωνική συνοχή και τα οικουμενικά δικαιώματα.